

ԿՐԹՆԵԿԱՆ

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻ՞

Եկեղ զինացուք սուրբ զատանման
լուստ, Բանդի ի սմա ծագեաց մեզ
լոյս ի Հայաստան աշխարհի:

ՇԱՐԱԿԱՆ

Երէկ Հայաստանեայց Եկեղեցին տօնեց իր հուսատոյ հօր՝ Լուսաւորչի տօնը, այսօր կը տօնենք Ս. Էջմիածնի՝ այսինքն Հայ Եկեղեցւոյ հիմնարկութեան տօնը: Երէկ գործիչին, այսօր գործին տօնը: Եւ այս երկու տօները այնքան սերտօրէն առնչուած են իրարու, որ կարելի չէ զանոնք անջատ ըմբռնել:

Հայ Եկեղեցին տարուան մէջ երեք անգամներ կը պանծացնէ յիշատակը իր արթուն հովուապետին. մին ՎՄուտն ի վերապոյի առիթով, երկրորդ՝ ՎԵՆ ի վերապէս, և երրորդը ՎԴիւտ նշխարացած առթիւ: Յիշատակի այս երեք տօները, որ Լուսաւորչի կեանքին երեք գլխաւոր հանգրուանները կը կազմեն, կը խորհրդանշեն նոյն ատեն կեանքն ու երեւոյնները այն գաղափարին, որ Լուսաւորչինը եղաւ նախ, ապա հայաստանեայց մարտիրոս եկեղեցիին: Եթէ ուզենք կեանքի և գաղափարի այդ հոլովոյթը բացատրել իր ուրոյն և պատմական խորհուրդով, պիտի կրնանք ըսել թէ, ՎՄուտն ի վերապօք առերկրայթ պարտութիւնն է այն գաղափարին, որուն տաճարակիրը եղաւ Լուսաւորչի, տակաւին չկոխած հայրենի հողը: Հայաստան թէ և տարիներ առաջ այցուած էր արդէն քրիստոնէական լոյսէն, բայց անգլայի մնացած էր լոյսը, դրուած ըլլալով հայ հեթանոսութեան գրուանին ներքեւ, ու չէր կրցած փարատել այն թանձր խաւարը որ Արեւելքին յատուկ է: Լուսաւորիչը զինուեցաւ այդ խաւարին դէմ, և քաւելու համար իր սուրբ ոճիւրը, նետուեցաւ Արտաշատի դետան: Սակայն գաղափարը չի մեռիր, լոյսը չի թաղուիր, որքան ալ զօրաւոր և բազմաթիւ ըլլան անոր գերեզ-

մանափորները, և երազոտն՝ անոր գազազակիրները: Եւ ի վերապէսը յաղթանակն է Լուսաւորչի գաղափարին և քրիստոնէական լոյսին. ինչ փոյթ թէ հոս, ինչպէս այլուր, հրաշքը միջամտէ, իր ստուերը խաղցնելով պատմութեան հորիզոնին վրայ. իրողութիւնը որոշ է, հեթանոս հայը կը պարտուի քրիստոնէոյ հայէն. լոյսը կը պատռէ կնքուած քօղը խաւարին, որ տարիներով օրօրած ու քնացուցած էր հայ հոգին:

Իսկ այրին՝ որ այս պատկերին դրան առջեւ կը կենայ, այնքան յանդուգն է սրտառու, կը խորհրդանշէ արթուն խիղճը հայուն, և խորհուրդը զոհողութեան: Ո՛հ, այդ այրիին պատկերը մեզ կ'առաջնորդէ աւետարանի այրիին, որ փրկութեան գանձանակին մէջ դրաւ իր լուսման, ինչպէս՝ հայ այրին հայ փրկութեան գանձանակի՝ խորվիրապին մէջ պիտի նետէր իր նկանակը: Աւետարանը իր այրին ունի, ինչպէս մեր պատմութիւնը իր այրին, երկուքն ալ անմահացած են իրենց նուիրական կեցուածքով և քայրացած, ինչպէս հայ հոգին եղբայրացած է քրիստոնէական ոգիին հետ, և արդիւնագործած հայ քրիստոնէան: Բայց հոս չի վերջանար սրտգրաւ խորհուրդը այդ զոհողութեան. այս երկու այրիներուն թուի կայ նաև ուրիշ մը, անիկա հայրութիւնն է ինքնին: Աւետարանի գանձանակի առջեւ անցան շատ ազգեր, և պատմութիւնը կրնայ վկայել թէ իւրաքանչիւրը ինչ է ձգած հոն. անցած է նաև հայը ու հոն դրած իր մարդը ունեցածը: Տուինք մեր արեան վերջին կաթիլը, անցանք ընդ հուր և ընդ սուր, և մեր խորտակուած ուսերուն վրայ առած Աստուծոյ շնչարանը, ելանք մեր պատմութեան գողգոթան: Այժմ ոչինչ ունինք, այրի ենք ու անմատուց, բայց գոհ ենք, զի երկիքի մարգարտին, մեր հոգիի փրկութեան համար տուինք այդ ամէնը, առով ապրեցնելու համար մեր եկեղեցին և մեր Ազգը:

Իսկ ՎԴիւտ նշխարացող, տօնն է հայ եւրախադիտութեան, հանգէպ այն մեծ հայուն որ այնքան իմաստութեամբ և զոհողութեամբ հրաշակեցրտեց մեր Եկեղեցին, որուն հիմնարկութեան տօնն է որ կը տօնենք այսօր:

Երազի մը իրագործումն է այսօրուան

տոնը. գուշը գիտէք պատմութիւնը այդ եւրագին, Լուսաւորչի առաքելական ոգւոյն կոթողն է ան. տառապանքներէ, չարչարանքներէ, խորվրացի արհաւիրքէն չը վախցող, և տարիներով վսեմ երազի մը, պայծառ տեսիլքի մը սեւեռուած Հոգիին յաջողութեան կոթողը. Պատմութեան բուրմէն մեծ գործերը նախ երազներ, ծրագրեր եղած են. Երազ մըն էր Սողոմոնի գեղեցիկ տաճարը Փիւնիկեցի ճարտարագետի մտքին մէջ, երազ մը կամ ծրագիր մըն էր Մովսէսի հուշակաւոր արձանը՝ Մ. Անճեկոյի երեսակալութեան մէջ, երազ մըն էր այս գեղեցիկ տիեզերքը Աստուծոյ մտքին մէջ, և երազ մը եղաւ մեր աննման Եկեղեցին Լուսաւորչի մտքին մէջ, լըղացած Հայաստանի աստղապարզ երկնքին ներքեւ. Սրազը Աստուծոյ խորհուրդին արտայայտութիւնն է, չողը հոգիի աւերակին, սանդուղը մարդուն և երկնքին միջև, մարդկային հոգիի անկատարութեան վրայ շրջող հոգին, որ քառուէն, անէութենէն կը նորաստեղծէ նոր աշխարհներ. Մարդը պատկերն է Աստուծոյ, այսինքն արգասիքը իր երազին. տեսիլը մարդուն յայտնութիւնն է Աստուծոյ, որով մարդ կը լինի մարդարէ և տեսնող, այսինքն իր հոգին կը յստի յաւիտեանկանին. Մեր ժողովուրդի գոյութեան և յարատեւութեան գաղտնիքը իր եւրագի ժողովուրդ մ'ըլլալն է. ան կորսուած կ'ըլլար ցարդ, եթէ չուենայր գեղեցիկ տեսիլքը տեական իրողութիւններու. այն օր որ դադրինք երազելէ և յուսալէ, կը մեռնինք:

Երազող մըն էր Լուսաւորիչը, երազող մը Ս. Սահակ, և փառահեղ երազող մը եղաւ հայ վարդապետներու նախատիպար Ս. Մեսրոպը, որու տեսիլքին մէջ թանձրացան իր իղձն ու հաւատքը, և եղան հայ գիրբոս այն հրաշալի իրողութիւնը, որուն շնորհիւ Հայ ժողովուրդը և Հայ Եկեղեցին կ'ապրին ու կը շնչեն մինչեւ այսօր, իբր արտայայտիչ աւետարանով քաղաքակիրթ կեանքի մը:

Մեր Եկեղեցին տեսիլքի մը ծնունդ է: Սակայն չի բաւեր տեսիլքը. աստուածային իմաստութիւն պէտք է, տեսիլքով գոյաւորուածը տեսնելու և իր նպատակին առաջնորդելու: Մարդկային ծանօթութիւնները փոփոխական են ու զաղփաղփուն:

այսօրուան գիտութիւնը վաղուան առասպելն է: Մարդկային իմաստութիւնը տեական չէ, կատարեալ չէ, անիկա աւագի վրայ շինուած տան կը նմանի որ չի գիտանար ժամանակի հարուածներուն: Ոչինչ մնաց Բարեկունէն, Աթէնքէն, Հռովմէն, մարդկային իմաստութեան այդ ձեռնակերտներէն. պէտք է աստուածային տարի մը գոյութիւն ունենայ իր մէջ, այլապէս աշխարհիկ իմաստութիւնները անհունապէս կը բազմապատկուին, ու ի չգոյէ հաստատուն ստուգանիչի մը, զիրար կը հակասեն և կ'իյնան, վասնզի մարդկային մտքի գերիշխանութիւնը միօրեայ է, երէկի իմաստունը վաղուան յիմարն է: Աստուածային իմաստութիւնը, անվրէպ գիտութիւնն է աշխարհի. հանձնարը անոր սօսնքէն կ'ըմպէ, և տեսանողը անոր ճառագայթին կը յառի: Այդ երկնային իմաստութեան շնորհիւ էր որ ձկնորաներէն առաքեալներ, և հովիւներէն մարդարէներ եղան, որուն կրակով սրբուեցան բոլոր հոգիները, և իմաստնացան խօսիչ չկրցողները: Մեր Եկեղեցւոյ ճարտարագետ Լուսաւորչին, և իր յաջորդներուն չպակեցաւ այդ իմաստութիւնը, որոնք երկնային ծորանքներէն ըմպեցին, և եղան մատենագիրներ, բանաստեղծներ, և երգիչներ Աստուծոյ փառքին, սուրբն և մատուռակներ իր տեսնութեան, և Թանին Կենաց քարոզողներ իր իմաստութեան:

Ձի բաւեր սակայն միայն իմաստութիւնը, անոր պէտք է միանայ զոհողութիւնը, որ պէտքի տեսիլքով յղացուած իմաստութեամբ ճարտարագետուած տունը կամ հաստատութիւնը կարենայ դիմանալ Գեղեցիկ և Նոյն ատեն իմաստալից է այն սովորութիւնը որ տունի մը, կամ ձեռնարկի մը հիմնարկէքն կենդանիներ կը մորթուին, և անոնց արիւնը կը թորուի շէնքի կիմբուն մէջ, իբր խորհրդանիշ զոհողութեան, զի արիւնը գրաւականն է այդ զաղափարին: Մեր Եկեղեցիին չպակեցաւ այդ զոհողութիւնը, Լուսաւորիչ անոր առաջին որմնագիրը, իր ղովանդակ կեանքը ընծայեց, և մեր Եկեղեցիին հիմքը կը կենան անոր ոսկորներուն վրայ: Ամենէն առաջ Լուսաւորչի սերունդը որ այնքան պանծալի և ազգանուէր գէմքեր տուաւ, ինքզինքը զոհեց Հայ Եկեղեցիին և Աղբին, լուսաւորելով և դաստիարակելով ժողովուրդը, և

առաջնորդելով զայն իր ճակատագրին, որ թէև տխուր՝ բայց միշտ փրկարար եղաւ, որ թէպէտ տառապագին՝ բայց միշտ վսեմ հանդիսացաւ: Զոհողութեան ոգին միշտ արթուն և կենդանի եղած է մեր դարաւոր կեանքին մէջ. եթէ յաճախ մեզի պակսեցաւ իմաստութիւնը, սակայն երբեք զոհութիւնը, եւ արդէն ի՞նչ արժէք ունի կեանքը, եթէ ան կոտորած ճրագի մը պէս ամէն օր կը մարի և կը ծխայ ինքն իր հաւար միայն: Հայ Եկեղեցին դարերով այդ զոհողութեան կեանքը ապրեցաւ. վկայ՝ իր քրիստոնէականութիւնը ու սուրբերը, վկայ՝ իր դարաւոր արեւնոտ պատմութիւնը: Հայ Եկեղեցւոյ պատերը իր զաւակներու արեան շաղախով ամրացած են, հայ հաւատքին կանթեղը իր զաւակներու արցունքով միշտ վառ մնացած է: Հայ Եկեղեցին ցեղին խնամախօսն է, այն սրբարանը՝ ուր հայ կեանքը ամենէն աւելի մարդկեացաւ դէպի բարին և կատարեալը, այն զանձարանը՝ ուր պահուեցան մեր հոգիին ու մտքին շնորհները. և մանաւանդ փրկութեան տապանը, մեր պատմութեան արեւնոտ ծփանքներուն զիմաց:

Երբեք մի՛ փոխէք զայն ուրիշ ո՛չ մէկ արժէքի հետ. ան՝ որուն ճարտարապետը եղաւ Լուսաւորիչ, որուն լուսարարապետը եղաւ Մեսրոպ, որուն ժիր մատուցակը հանդիսացաւ Սահակ, որուն աղօթող քուրմը եղաւ Նարեկացին, որ իր հոգիին հետ Աստուծոյ ճենճերեց բովանդակ ցեղի հոգին, և որուն քաղցր երգիչը եղաւ Շնորհալին: Վստահ եղէ՞ք որ եթէ քանդուի Եկեղեցին, Ազգը չի կրնար ապրիլ:

Մի՛ նայիք այժմու իր խեղճութեան, անիկա շատ դժուարութիւններու բախած է, բայց չէ խորտակուած, անիկա շատ փոթորիկներ տեսած է, բայց միշտ արձակած է իր լոյսը իրեն յառող հոգիներուն, ու տարածած իր հովանին, որ եթէ աշխարհիկ զօրութեամբ զինուած բազուկ մը չէ եղած, սակայն հոգեւոր միջնորդութեան և հաւատքի նեցուկ մը եղած է մարմնաւորապէս խոշտանգուած և զերուած իր զաւակներուն համար: Այժմու իր անփառունակ և սգաւոր վիճակին նայելով մի՛ խորհիք թէ ան դադրած է այլևս իր բարերար ու բախտորոշ դերը կատարելէ, և թէ մօտ է իր անկումը, ինչպէս կը խոկան շատեր: Մի՛

նայիք այժմու իր ճնցոտիներուն, անիկա երբեմն ծիրանագոյնս դժխոյ մըն էր, որ իր պատմութեան պատառներով պատեց իր զաւակներուն վէրքերը, և որ փոխադարձաբար կը սպասէ անոնցմէ հաւատքի և անձնութեան փոխարինութիւն մը: Սիւրեցէք զայն, սրբուեցէ՛ք անով, և անոր մեծութեան գանձերուն մէջ որոնեցէ՛ք ձեր հոգեկան կազդոյրը, պատրաստ ըլլալով եթէ հարկ ըլլայ, պատուելու ձեր զգեստները և անոնց լաւագոյն կոտորներով վերբստին հագուեցնելու և զարդարելու բովանդակ հայութեան այդ սգաւոր ու դժբախտ Մայրը: Ի՞նչ փոյթ թէ այժմ սուգին շղարշը իջած է իր շուրջ, թէ փոթորիկ և արիւն կը կոծեն իր պատերը. անոր հիմերը հաւատքի կրակով են զրուած, և ապագայ յօսիւն հեռանկարովը ջահաւորուած: Ճշշմարտութիւն մը կայ Աւետարանի այս խօսքին մէջ, թէ «դրունք դժոխոց մի՛ յաղթահարեսցեն զնա»:

Եկեղեցին այսօր առաւել քան երբեք պէտք ունի իր զաւակներու սիրոյն և անվերապահ հաւատքին: Մեր զգացումներով տաքցնե՛ք այն սուրբ տաճարը որ մեր հոգիին սրբարանն ու կրթարանը եղաւ, որուն մէջ հայուն Աստուածը, Լուսաւորիչ Աստուածը կը բնակի: Շինե՛ք այն սուրբ խորանը ուր Միածինը իջաւ և զմեզ Աստուծոյ որդեգրեց: Շինե՛ք այդ լուսոյ խորանը որուն առջև առաջին անգամ Լուսաւորիչ ծնրագրեց, և որուն վրայ հայ սերունդներ աղօթեցին դարերով: «Եկայք Շինեսցուք» . . . շինե՛ք մեր փրկութեան նաւը, և պատրաստ ընենք զայն գալիք ջրհեղեղներու. այդ կերպով միայն կատարած պիտի ըլլանք մեր պարտքը հանդէպ Լուսաւորիչին, մեր Եկեղեցիին, և Աստուծոյ, որուն վայելէ փառք յաւիտեանս. ամէն:

ԵՂԻՇԷ ՎԱՐԴԱՊԵՏ